L'Estudi de la Masia Catalana

La història d'un gran projecte

Montserrat Solà Rivera

"Per molt que sapies, es molt mes lo que ignores"
(Ex-libris de Rafel Patxot i Jubert)

El 21 de juny de 1923 Rafael Patxot i Jubert (1872-1964), filantrop de la cultura catalana i marmessor de la Fundació Concepció Rabells i Cibils Vda. Romaguera (germana de l'esposa de Rafael Patxot), s'adreça al Centre Excursionista de Catalunya (CEC) –en aquell moment sota la presidència Cèsar August Torres– per expressar la voluntat d'encarregar a dita institució un estudi sobre la masia catalana sota el seu patrici.

La ponència presentada per Francesc Maspons i Anglasell el 29 de febrer de 1924 fixarà la definició del projecte de l'anomenat a partir de llavors Estudi de la Masia Catalana (EMC) i permet llegir sota quins criteris metodològics però també de context històric i ideològic es va fonamentar l'Estudi. Una lectura atenta de la correspondència de la petició d'encàrrec i definitiva acceptació i signatura de la convenció preparatòria de l'estudi el maig de 1924 entre la persona de Rafael Patxot i la presidència del CEC, en aquell moment a càrrec de Joan Ruiz Porta, permet afirmar que els objectius que inspiraven l'Estudi de la Masia Catalana s'inscrivien plenament dins els plantejament noucentistes. I entre d'altres qüestions, se centrava l'interès en l'especificitat del poble català en el context del pobles ibèrics; personalitat històrica, jurídica i ètnica del poble català que cal cercar no només en el registre culte, sinó també popular, és a dir, en les formes de vida tradicional especialment lligades a les classes subalternes com la pagesia.

La voluntat de Rafael Patxot, a més, superava aquest interès científic i elevava el projecte i Estudi a ser una "raó íntima d'ordre moral" que es circumscrivia dins la visió apocalíptica que es vivia en l'època en termes de desenvolupament històrico-econòmic, el qual es traduïa en el creixement demogràfic i urbanístic de la ciutat de Barcelona fruit en gran part a l'arribada d'immigració a l'àrea metropolitana i, en termes socials, en els canvis dins l'estructura tradicional de la família. És per això que el resultat de l'EMC havia de ser "un monument bibliogràfic digne de fet secular al qual tantes generacions catalanes degueren l'estabilitat llur" (carta a 21 de juny de 1923). Per Rafael Patxot, doncs, la motivació de l'empresa de l'EMC era d'ordre moral i en el raonament de l'obra explicitava:

> "…n'hi ha una d'ordre moral que ha impulsat a triar el tema de la Masia, convertintlo en simbólica reacció contra un deplorable falliment actual.
>
> Hem concebut això com una apologia de la familia, visquent arrelada damunt del terrer on ha germinat i constituint el fonament de l'organisme social.
>
> […]
> I mentres lluny de l'escalf familiar, les influències externes van plasmant els fills, convertintlos en eines d'altri, el fogar de la familia se refreda, els lligams s'afluixen i tot acaba per desferse, mancat de tradició i fallant l'autoritat moral que podia cohesionarho el sentiment que devia amorosirho.
>
> D'altra banda, els temps que corren afavoreixen les families nòmades, que roden arreu sense fer solc enlloc, car la llegislació actual com tenint la mateixa valença que les families d'estabilitat secular.
>
> […]
> Per a mi, lo mellor de la societat és 'l'home' i els homens solament pot crearlos la familia. Si no es pas aixís, la societat devindrà quelcom d'aixerreit, esclau i xorc, que cadrà defugir i haurem de rependre el procés evolutiu, retornant a la Natura".. *(Carta i anotacions d'en Patxot a 21 d'abril de 1924.)*

El projecte, que es plantejava a nivell nacional, havia d'incorporar tots els aspectes possibles que es derivessin de l'estudi de la masia catalana:

> "…havia de començar prenent la vil·la romana com punt de partida, per tal d'anar derivant, sota el caire jurídic, envers tots els aspectes, com, per exemple: Històric; Moral; Arquitectònic; Pintoresc; Social; Toponímic; Etnogràfic; Geogràfic; Folklòric; Religiós; Literari; Musical, etc.
>
> Si aquest treball es realitza bellament –diu el Sr. Patxot iniciador– ben segur n'haurem el conhort de reviure-hi el concepte fonamental de la família explaiant-se en el seu propi fogar de la qual es sortit, i forjant aquell quelcom que tots servem a dintre, fent-nos més forts que les enganyoses traidories que ens envolten."

I què millor que encarregar la responsabilitat científica de dit estudi a la institució que en aquell moment era el motor d'una veritable activitat cultural del país durant les primeres dècades del segle XX. El Centre Excursionista de Catalunya, fundat el 1891, definia en l'article primer del reglament fundacional

> "Recórrer les comarques de Catalunya a fi de reconèixer, estudiar i conservar la llengua, les tradicions, els costums de sos habitants, valent-se de l'excursionisme per divulgar llur coneixement i fomentar l'estimació que mereixen"

Per tant, l'activitat principal del CEC era la pràctica de l'excursionisme, evidentment, però també la recerca científica com una de les seves inquietuds i finalitats principals. L'excursionisme significava una projecció sobre el país que entroncava perfectament amb els ideals del Modernisme i del Noucentisme. A aquest folklore cal atribuir la superació d'una visió excessivament literària que havia dominat entre els folkloristes de la Renaixença: l'excursionisme amplia el camp temàtic d'estudi, i per primera vegada, la cultura popular és concebuda com a objecte d'estudi per ella mateixa. Aquest fet, però, va ser més un canvi d'actitud que una pràctica real, ja que l'enfocament d'aquest del folklore des de l'excursionisme científic va ser fragmentari i va participar igualment d'una perspectiva eminentment històrica de la cultura popular, doncs es fixava sobretot en aquells aspectes que anaven desapareixent i distaven de les pròpies formes de vida de l'investigador. El resultat de la tasca exercida per aquests excursionistes interessats en el folklore va quedar sobretot limitada a l'elaboració

d'inventaris, reculls i incipients classificacions de diversos aspectes de la cultura popular, sent el patrimoni arquitectònic (masies, esglésies, castells, etc…) –sobretot el de les zones "amenaçades"– el seu principal centre d'interès.

L'Estudi de la Masia aprofita tot aquest bagatge i marc institucional de l'excursionisme per estendre la seva activitat, i, de fet, l'Estudi va tindre com un dels seus punts de referència els centres i grups locals d'excursionistes, paraigües alhora d'erudits locals interessats sobretot en la història, arqueologia i folklore.

L'oficina de l'Estudi de la Masia Catalana. Instruments de recerca i metodologia

En la ponència de febrer de 1924 firmada per Francesc Maspons i Anglasell, a la que Rafael Patxot i hi introduirà diverses anotacions, es descriu el projecte i metodologia d'execució de l'Estudi de la Masia Catalana en la seva fase preparatòria que incloïa "recerca, aplegament i ordenació de materials". Una segona convenció que tenia com a objectiu la publicació dels materials recollits hauria d'haver fixat la segona etapa de l'Estudi, tot i que el 1924 ja va quedar recollit que es faria l'encàrrec de monografies concretes a persones especialitzades per a fer una publicació on:

> "… en el que fossin exposades les característiques que té la Masía com a célula social del nostre poble: la manera com han influit i han estat influenciades per l'espiritualitat catalana i els beneficis que llur existència comporta a Catalunya" *(ponència CEC 29 febrer 1924)*

En aquesta primera convenció queda clara la conveniència de crear una oficina i constituir un arxiu on es dipositarien tota mena de materials relacionats amb el tema, ja fossin fotografies, plans, treballs publicats, inèdits, llibres, mapes... el qual seria propietat de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, tenint-ne emperò el CEC la custòdia indefinida. De fet, l'altre gran projecte que Patxot va impulsar, l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC), desenvolupat en paral·lel a l'Estudi, també va exigir de la constitució d'una oficina; i de fet, en ambdós projectes, quan es refereixen al corpus de documentació i coneixement que s'espera obtenir es parla de l'"Obra" i l'objectiu és constituir talment un "Arxiu".

És durant la tardor de 1924 quan diversos intel·lectuals de l'època procedents del camp editorial (Josep M. Casacuberta de *Barcino*), científic (Eduard Fontserè), de l'arquitectura i conservació de monuments (Geroni Martorell), de la lingüística (Antoni Griera) i estudiosos del món jurídic (Francesc Maspons i Anglasell) i folklòric (Rossend Serra i Pagès) van rebre l'encàrrec i se'ls atribueix la responsabilitat del projecte segons les diferents perspectives que pretenia un estudi, que en la seva definició es definia com a multidisciplinar. Tots ells van constituir la comissió assessora de l'Estudi, que reunits el gener de 1925, amb la persona de Rafel Patxot present designaran una comissió directora de l'Estudi, la qual es va composar pel president del CEC –Joan Ruiz Porta–, l'arquitecte olotí Josep Danés i Torras (1891-1955), l'etnòleg Josep Batista i Roca (1895-1978) i on posteriorment s'hi afegeix Lluís Bonet i Garí (1893-1992) també arquitecte.

Tot i els primers treballs, no serà fins un any després de la instal·lació de l'oficina, a inicis de juliols de 1925, al local on tenia seu la Fundació Concepció Rabells i Cibils i la Institució Patxot: al carrer Cucurulla núm. 28 de Barcelona, quan l'oficina inicia una remarcable i intensa activitat, alhora que comença a dotar-se de més instruments metodològics i criteris d'ordenació del material.

Mossèn Antoni Griera, per la seva banda, va elaborar un esbós de projecte per a la preparació de l'Estudi, el qual divideix en dues seccions principals. Una primera dedicada a la casa o la masia material, la qual comprenia un primer capítol dedicat a la història externa de la casa (època de la formació de la masia continuadora de la vil·la romana; distribució geogràfica de la nomenclatura de la casa de pagès i el seu origen, expansió i evolució, etc.), i un segon apartat dedicat a l'estudi arqueològic i arquitectònic de la construcció segons els diversos tipus de cases i edificis amb la nomenclatura de les seves parts. La segona secció de l'Estudi havia de tractar "la casa o la família espiritualment considerada", àmbit d'estudi que comprenia tant aspectes jurídics (constitució de la família, capítols matrimonials…); les relacions de la família amb els fadristerns o cabalers, els veïns, els contractes d'arrendament, parceria, drets de pesca, etc; i un tercer apartat de dedicat a la religiositat de la família catalana.

Segons s'havia establert a les convencions entre la comissió de l'Estudi i el propi Patxot, la manera de portar a la pràctic la replega dels materials era:

> "1) Obrir immediatament l'oficina.
> 2) Encomanar aquesta oficina a un o dos arquitectes.
> 3) L'oficina reunirà fins a Pasqua tot el material gràfic publicat i muntarà una petita biblioteca de les obres de consulta sobre la casa"
> 4) Cada un dels membres de la Comissió aportarà fins a aquella data, tots el materials de que disposi per a la contribució de l'estudi de la masia"
> 5) Una vegada reunits els materials de que disposem, es veurà com cal orientar les enquestes i es tindrà la base per a la redacció dels qüestionaris, tota vegada que els qüestionaris, tota vegada que el qüestionari redactat empíricament resulta inútil"
> 6) Les enquestes s'hauran de fer durant els reste de l'any 1925 si es vol complir amb la comanda durant el període de dos anys.
> 7) Durant l'any 1926 es procedirà a l'ordenament i redacció de materials"

En aquestes instruccions escrites per Antoni Griera es descobrien doncs, quins havien de ser els instruments de recerca a desenvolupar per la comissió i col·laboradors de l'Estudi. L'oficina havia de ser el dipòsit de tots el materials que s'anessin recopilant, els quals tant directa o indirectament fessin referència a la masia i alhora l'oficina havia d'esdevenir el motor dinàmic d'aquesta fase de recerca i recollida de materials documentals i gràfics, així com de la seva primera catalogació i contrastació.

A l'igual que l'oficina de l'OCPC, aquesta es va dotar de personal laboral al servei dels objectius de l'Estudi. Si bé en una primera etapa aquesta feina es va compensar mitjançant el pagament d'honoraris, l'oficina va acabar contractant personal remunerat. A finals de 1926 comencen a pagar-se mensualitats i ens consta que des de maig de 1927 tres són les persones a sou –Pere Cruz, Antoni Moya i Josep Franch– i que a partir del darrer trimestre de 1930 passen a dues. El juliol de 1928 s'incorpora Maria dels Àngels Matas que juntament amb Pere Cruz treballa per l'oficina de l'EMC fins a l'estiu de 1936, data quan hi figura la darrera mensualitat liquidada "acceptant el comiat, per restar en suspens tot el de la Fundació Concepció Rabell i Cibils".

En quant al pressupost i finançament de l'obra, durant els dos anys el que havia de durar aquesta primera fase de funcionament de l'oficina es van calcular 12.000 pessetes per any. Per tant, això significava un total 24.000 pts, quantitat que en Patxot va anar fent efectiva a raó de 1.000 pts per mes, a excepció del 2on trimestre de 1933 on ingressà 4.000 pts probablement a resultes de la realització de l'exposició de 1933 a l'Institut Català de Sant Isidre sobre l'Estudi de la Masia Catalana. A aquests diners que s'ingressaven per cobrir les despeses fixes generades per l'existència de

l'oficina, caldria sumar-hi el cost dels honoraris que cobraven aquells a qui se'ls va encarregar recerques concretes. A raó de la documentació localitzada de l'oficina, la tasca de recopilació d'informació i documents mai es va donar per finalitzada, ans el contrari, es va allargar fins quasi bé l'estroncament del projecte l'any 1936. Paral·lelament, es va anar fent l'encàrrec de les monografies que havien de publicar-se en els futurs *Materials,* publicació que en Rafael Patxot també finançaria.

Al CEC s'han localitzat i es conserven també còpies dels moviments de caixa trimestrals i documentació administrativa que va generat el funcionament de l'oficina des de 1925 fins a 1936 –tot i que cal advertir no és una documentació completa–. En aquesta documentació hi ha registrades les mensualitats, els honoraris de col·laboradors habituals, el pagament de treballs extraordinaris o dels fotògrafs, les despeses pagades al comptat, còpies de les factures de compres a llibreries, a arxius, dels laboratoris de reproducció fotogràfica, etc. En quant al treballs finançats per l'oficina destacarien les despeses que genera les missions sistemàtiques de treball de camp que es van realitzar al Barcelonès i el Maresme entre 1930 i 1932 i també la missió feta a la Vall d'Aro a finals de juny de 1929 per en Lluís Bonet, Josep Danés i Antoni Gallardo. D'altra banda, també es conserva el rebut pel treball sobre "La indústria casolana del teixit" (datada a 19 de febrer de 1934) encarregat a Joan Amades per a ser publicat en els futurs *Materials* a raó de 500 pts.

A l'ensems de l'OCPC, l'oficina de l'Estudi es va dotar d'una sèrie d'instruments de recerca per a desenvolupar la tasca encomanada. En primer lloc, i aquesta fou una tasca contínua, s'efectua un rigorós i exhaustiu buidatge bibliogràfic que té la seva pròpia sistematització a partir de l'elaboració de fitxes. Aquest buidatge es complementa tant amb el recull d'articles publicats en revistes com a partir de la compra i adquisició de llibre internacionals i nacionals que poden proporcionar informació sobre la masia i la vida de la pagesia catalana. Malgrat que es conserven molts llistats de llibres que foren adquirits a llibreries, editorials i mitjançant donacions, aquests no han estat localitzats i només es conserva una petita mostra a la secció de l'EMC del CEC.

En quant al material gràfic havia quedat definit que calia constituir un arxiu de plànols, fotografies, dibuixos referents a la masia, i que aquest material calia ordenar-lo i classificar-lo. Segon la proposta de Geroni Martorell, redactada el 1925, calia constituir un aplec de totes les referències escrites que recollissin dades interessants sobre masies, i a més, recomanava enèrgicament la creació d'un arxiu de plans, fotografies, dibuixos referents a la masia, un arxiu de fitxes gràfiques per al qual proposava:

> "Caldria adoptar la mida i disposició de fitxes dels arxius de Catalogació de Monuments, de Museus, i de l'Arxiu Històric Municipal, reconeguda com a més pràctica. Un detall convé tenir present no previst per dites institucions: el relligatge de les fitxes. Per si algun dia es vol entregar al públic l'arxiu, és això precís. La mida de les fitxes convé sigui única i uniforme; dins d'elles, les dimensions de les fotografies són indiferents."

Inicialment, és de suposar que cadascun dels àmbits en què havia d'estructurar-se l'Estudi, a través del seu responsable, havia de partir un "projecte-guió" que dissenyés com s'havia de treballar l'àmbit en qüestió. En són exemple Rossend Serra i Pagès qui redacta els índexs de tot l'apartat de "Folklore"; o mossèn Griera, qui va fer arribar a l'oficina el gener de 1925 vuit qüestionaris sobre la casa i les seves parts que "han de servir de base a l'oficina per a les enquestes que encomani als arquitectes les quals han d'ésser de caràcter marcadament gràfic". També Francesc Maspons i Anglasell, responsable de l'apartat jurídic de la masia (la gleva), qui davant la complexitat de l'àmbit, proposa realitzar dues monografies de manera separada: una dedicada a la vida familiar de la masia (referint-se a les múltiples relacions personals basades en capítols, testaments, heretatges, donats, cabalers adoptats.,..) i l'altra a la vida patrimonial (relacions amb masovers, parcer, mitges, mossos, traginers, etc. és a dir, les relacions que produeix la vida pagesa respecte la casa, les terres…). A iniciativa seva s'elabora una enquesta adreçada als notaris de les diferents contrades de Catalunya per tal de poder comparar les modalitats de testar, fer capítols matrimonials, i estudiar en definitiva el règim jurídic familiar i de la propietat amb les seves derivacions "que a la fi constitueixen el nexe bàsic de la continuïtat familiar i patrimonial".

Per recollir de manera ordenada la informació es va crear un model d'enquesta que, conjuntament amb les cèdules, es va enviar arreu perquè excursionistes, propietaris, agricultors, arquitectes, folkloristes, etc. de tot el territori de parla catalana omplissin i retornessin. A més de recollir la població districte municipal-partit judicial i comarca d'on es trobava ubicada la masia, l'enquesta incloïa els camps següents:

- Apel·latius pels quals és coneguda la masia (antic-modern)
- Situació o lloc d'emplaçament i distància i nom del poble més proper a la masia
- Època de construcció i descripció general interior i exterior de la masia
- Mobiliari, indumentària, pintures, escultures, serralleria, orfebreria, ceràmica, vidrieria, tapisseria, i altres elements d'ornamentació i decoració que es conserven actualment en aquesta masia.
- Tradició, llegendes o fets històrics relacionats amb aquesta masia.
- Nom, cognoms i adreça de l'actual propietari.
- Dades facilitades per (…) domiciliat a (…) amb data (…) de (…) de 192…

D'aquestes enquestes, actualment, hi ha localitzades i se'n conserven més d'un miler d'exemplars, i constitueixen una font d'informació valuosa en quant a recull d'història documental i etnografia de masies concretes que resta pendent d'examinar detingudament.

És cert que l'objectiu amb aquests qüestionaris era obtindre informació sobre l'existència i les circumstàncies de les masies "més importants que ells coneguessin, tot exposant el perquè eren notables" i heus aquí el substrat ideològic que impregna l'Estudi i que es pot llegir entre línies en tota la correspondència i documentació generada des de l'oficina. Tal com afirma J. Puigvert, l'atenció dels col·laboradors de l'estudi i l'intenció dels seus principals impulsors, especialment del Josep Danés, es va centrar més en registrar els grans casals i pairalies que no pas en els cases més simples edificades al llarg dels segles XVIII i XIX, la dels petits masovers, rabassaires i subemfietutes, fet que no deixava de contribuir a la concepció pairalista i nacionalista del món rural català dominant en l'època. En aquest mateix sentit, existia un determinat imaginari sobre el que significava els elements "notables" d'una masia o casa de pagès; la qual cosa incidia a l'hora de decidir si una masia havia de ser inclosa o no dins l'Estudi. Aquesta fet es tradueix explícitament si ens fixem en el resultat de l'abast territorial de l'Estudi i queda perfectament il·lustrat quan s'analitzen els àlbums fotogràfics. Així en les cartes de col·laboradors de fora de l'àrea de Catalunya Central llegim:

> "hi han tres masies que no tenen pas res de particular y molt menos tenen cap caire dels que v. demana en la seua; les dos son mol antigues sí, pero purament son casas de pagés" *(carta escrita per Francesc Blasi, prevere, 25 de febrer de 1926, des de Bar, Alt Urgell)*
>
> […]
>
> "a Lleyda la Masia tal i com es coneix a Vich, Pla de Bages i altres punt de Catalunya no es coneix les que et cito son

potser les que mes s'hi acosten sense pero arribar-ho a esser" *(carta escrita per Antoni Bergós, advocat, 11 de gener 1926, des de Lleida)*

[…]
"[sobre la masia catalana a la Comarca de Tremp i Ribagorzana] on hi ha molt poques massies que valguin la pena, especialment la primera" *(carta dirigida a Lluis Estasen el 14 desembre 1925).*

El mateix passa si ens traslladem a la zona de Camp de Tarragona i Garrigues:

"aquesta comarca de les Garrigues no hi ha cap masia notable doncs les poques que resten no tenen res de interessant com tampoc cap historia notable" *(Lluis Moro, metge, 9 de gener de 1926)*

"En virtud de la comunicació del 17 del present, em complau manifestar-li que en aquest terme municipal no existeixen masies que tinguin importancia per poguer relatar" *(Eduard Doménech, propietari comissionista, 19 d'octubre de 1925, des de Gratallops)*

De fet, el model de cèdula que es va enviar arreu paral·lelament a l'enquesta té per objectiu exclusiu inventariar les masies, localitzar-les i descriure perquè eren "notables". Ens consta que es varen enviar centenars de cèdules arreu del país per emplenar, i malgrat que es comprova el retorn de moltes d'aquestes per les cartes d'agraïments que s'adrecen des de l'oficina als seus emissors, no han estat malauradament localitzades i només se'n conserven uns pocs exemplars.

En aquesta línia, la voluntat de contrastar i comprovar la informació rebuda és una constant en el funcionament de l'oficina. El model de carta on s'expressava l'agraïment per la informació rebuda explicitava, a més, la intenció de mantindre el contacte en cas de necessitar contrastar les informacions facilitades, tenint assumit que calia una primera fase de sistematització de la informació, així com s'insistia en sol·licitar demés informació.

"Molt senyor nostre:
Creuriem faltar a un deure si no vos manifestessim el nostre reconeixement per la vostra valuosa cooperació a l'obra de l'estudi de la Masia Catalana.
Segurament que una volta classificat el material que tenim i el que estem rebent, tindrem de molestar de nou la vostra atenció, per ampliar les dades referents a les cases per vos ressenyades o a la comarca en que estan situades, ampliació que en és difícil demanar en aquest moment ja que ha de respondre a una sistematització feta a posterior del primer recull.
Adjunt trametem noves cédules per si vos o algun vostre conegut pot proporcionar-nos dades d'altres masies catalanes notables.
Resta de vos reconegut, per la Comissió, affm. i s.s."
(Carta dirigida a Don Antoni Pol, a 14 de desembre de 1925 des de Palma de Mallorca)

Juntament amb les cèdules i les enquestes emplenades s'hi adjuntaven sovint fotografies que calia reproduir, plànols, dibuixos i quartilles amb informació sobre la masia en qüestió, dels quals se'n conserven alguns exemplars.

Una qüestió altament interessant i que resultava indestriable a l'hora de desenvolupar metodològicament l'Estudi fou definir el territori geogràfic sobre el qual calia del projecte. Entre 1924-1925, i tal com es detalla a la memòria del treballs de l'Estudi publicats al Butlletí del CEC núm. 381 (1927) es va elaborar: "una prèvia i interina divisió comarcal de l'extensió del territori a estudiar…"; i en segon lloc es volia desenvolupar: "la formació d'un índex de

pobles i llocs de Catalunya ordenat alfabèticament i per mitjà de cèdules, en cada una de les quals consta el nom d'un poble o lloc, el municipi a què pertany, la comarca a què ha estat adaptat, i finalment, el partit judicial a què correspon". A més, a partir de 1926 es comença a fer un aplec de mapes.

L'Estudi va acabar adoptant un mapa comarcal que arran de les darreres publicacions sobre el fons cartogràfic del CEC hem conegut que va ser elaborat a partir del mapa de Catalunya fet per Eduard Brossa datat l'any 1926, del qual no se'n coneixia l'existència i que amb lleugeres variacions d'aquest darrer es presenta sota el títol "Divisió comarcal de Catalunya adoptada per l'estudi de la Masia Catalana. Fundació Concepció Rabell Vda. Romaguera", el qual considera un total de 44 comarques. Tal com ha estudiat J. Burgueño (2003), Pau Vila l'esmenta en el seu estudi "La divisió territorial"(1933), i elabora un mapa on hi traslladava els límits comarcals que ell mateix havia vist en els mapes originals emprats a l'Estudi –recordem que havia estat president del CEC i proper als impulsors de l'Estudi. És possible que les bases de dit mapa o un de similar fossin emprats per l'elaboració de la Ponència de la divisió territorial de la Segona República. En un altre ordre, a partir dels treballs relacionats amb l'Estudi, el 1931 publica el "Diccionari nomenclàtor de pobles i poblats de Catalunya", a càrrec d'Alfons Maseras, on per a cada població es detallen un seguit d'informacions i la seva pertinença comarcal. La coincidència del mapa comarcal resultant del *Nomenclàtor* amb la divisió emprada per l'Estudi és molt alta i només difereix en presentar el Pallars i la Ribagorça en una sola comarca, la diferenciació entre Alt i Baix Empordà i la individualització de la Garrotxa empordanesa.

Derivat d'aquesta qüestió i a partir de l'anàlisi de la documentació de l'oficina i dels àlbums fotogràfics, una de les informacions més rellevant és analitzar quina va ser la cobertura real i pràctica a nivell de territori de l'Estudi de la Masia Catalana. Durant els anys que dura l'Estudi s'és conscient que aquest abast territorial és desigual i limitat. Aquesta fet, juntament amb la "desproporció de l'obra" i "la manca de gent que tinguessin la suficient voluntat, capacitat i constància, per a portar a terme les comeses respectives, de diversos aspectes del treball", tal com constata Josep Danés a la memòria dels treballs de 1933, seran les limitacions organitzatives que l'Estudi no va aconseguir superar.

Així, d'un total aproximat de 1.500 masies inventariades del Principat, les comarques amb més masies fotografiades són Osona (282), el Maresme (211), el Vallès Oriental (228), el Barcelonès (179), Garrotxa (152) i el Baix Llobregat (120); aquestes sis comarques sumen un total de 1.238 masies. Una primera justificació que explica la prioritat de la zona propera a la ciutat de Barcelona és que des de la mateixa direcció de l'Estudi es dicta la necessitat de documentar-les prioritàriament atès que –en paraules del mateix Josep Danés– a més "d'ésser contrades d'un màxim interès", hi havia també "el risc de perdre's el que en elles existia" donat l'imparable creixement demogràfic i urbanístic que està succeint a la ciutat de Barcelona i el seu entorn immediat.

Precisament, aquesta especial atenció a les comarques del Maresme i Barcelonès, es va traduir en la realització de "missions metòdiques", és a dir, d'una recerca planificada i contrastada que va implicar múltiples sortides de camp així com un treball més intens en quant a recopilació de material. Entre la documentació s'han conservat múltiples cartes on es demana l'autorització a propietaris per poder accedir a aquestes cases, estudiar-les, alçar-ne plantes, plànols, descripció, etc. La majoria d'aquestes cartes daten entre 1930 i 1932, que és quan es desenvolupa amb intensitat aquestes missions i on s'efectua més

despesa de dietes i de compra de material gràfic (fotografies i postals) sobre poblacions com ara Santa Coloma, Badalona, Premià de Mar, Masnou, Mataró, Premià de Dalt, Alella, Argentona, Dosrius, Orrius, Tiana, Cabrils, Teià, Llavaneres, Calella… Així com la compra de postals de Llavaneres, Arenys de Munt, Masnou, la còpia de plànols de can Tria de Mata i Caldetes… En ocasions es demana que els masovers o procuradors poguessin atendre a l'equip de la missió atès que diverses d'aquestes masies són de propietaris nobles: Can Gaetano (Tiana), Can Mayol (Mataró), Torre Pallaresa, Can Sam, Can Pascali i Torre Balldovina (Santa Coloma), Can Clarís (Badalona) o el castell de Monrodón (Barcelona) o can Paxau de Badalona, propietat de la marquesa de Castellbell i baronessa de Maldà. L'objectiu era realitzar un catàleg de masies d'aquestes dues comarques.

En la mateixa línia, i amb una aspiració metodològica més exhaustiva, es realitza una altra missió sobre les masies i cases fortificades de la costa. Una recerca que es desenvolupa especialment a les comarques de la Selva, Empordà i el Maresme sobretot entre 1929-1930. Una de les informacions que es demanava en aquesta recerca era sobretot el tipus d'edificacions i torres fortificades, atalaies, torres de refugis, esglésies fortificades així com actes de pirateria coneguts ja fossin episodis històrics o populars llegendes. Aquest treball es desenvolupa paral·lelament a la dels molins de vent fariners, i sovint, al mateix temps que es demanava informació, postals, fotografies d'aquestes masies fortificades, se sol·liciten dades sobre els molins de la zona.

Metodològicament, es tenia clar que calia estudiar de manera detallada exemples concrets de masies, de les quals calia fer un estudi complet, de l'interior, exterior, mobiliari, atuells de tota mena, etc. Aquells col·laboradors de l'Estudi a qui se'ls encarregués aquest tipus de registre calia que:

"…alçaràn els plans i analitzaràn els caracters propis de cada cas, en relació amb la situació i emplaçament. A mes del pla de la casa, traçaràn el del barri anexe, assenyalant el lloc dels pallers o pahisses, corrals, etc."

Aquestes missions implicaven fer treball de camp i desplaçar-se a la masia en qüestió per a tal de fer-ne l'observació directa, alçament de plànols, croquis, i on els masovers que hi habitaven sovint es convertien en informants de primer ordre. El principal col·laborador remunerat d'aquestes missions fou Josep M. de Cabanyes, delineant i soci del CEC des de 1926 a qui l'oficina de l'Estudi de la Masia va anant encarregant treballs i dibuixos des de finals de l'any 1929 fins a l'irrupció de l'Estudi. Cabanyes sobretot va treballar per la zona del Maresme i Barcelonès per tal d'elaborar dibuixos i plànols de les masies, croquis, dibuixos dels ferros de les cases, dels esgrafiats, dibuixos i plànols de masies, dels panys, de les finestres, dels llindars, dibuix de la cuina, realització de croquis, etc. Per a la realització d'aquests missions Cabanyes va cobrar uns honoraris i unes dietes que foren registrades minuciosament, fins al punt que s'arriba a especificar tant la quantitat d'hores emprades en la missió com els dinars, la utilització de transport… i les propines! En aquest sentit, a ell li devem també la còpia del dibuixos i croquis de les llibretes d'en Bonet i Garí o els treballs de retolació de les exposicions de l'Estudi.

Sens dubte, però, la principal i primària font d'informació i materials que van nodrir els arxius de l'Estudi fou l'extensa xarxa de socis i col·laboradors del CEC arreu del país, ja fossin persones individuals, institucions o entitats. Destaca de manera especial l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), ens amb qui des dels inicis de l'Estudi va ser d'obligada referència i cooperació com ho explicita una carta dirigida al president del CEC on l'IACSI manifesta el seu interès en el projecte de l'Estudi de la masia:

"que té aquest Institut una significació prou definida, dintre l'agricultura catalana i que segurament no se li regategerá qualque competencia en l'assumpte de que's tracta, pogués apareixer el seu nom, en l'obra projectada, potser com a cooperador mes directe que'l que representa una simple prestacio de grafics i suministre de dades com tantes, arreu hauran sigut recullides" *(Carta dirigida a Joan Ruiz Porta, a 3 de novembre de 1925).*

Precisament, molts dels contactes d'arreu del Principat a qui es dirigeix la comissió varen ser facilitats per l'oficina de l'IACSI. Probablement a més, les coincidències dels col·laboradors de l'Estudi amb d'altres projectes no fou casual. Ens referim als contactes vinculats a l'Obra del Cançoner de Catalunya o bé a l'Atles Lingüístic de Catalunya impulsat per mossèn Griera. Sigui com sigui, aquesta notable xarxa de col·laboradors era provinent bàsicament dels sectors burgesos de la societat catalana, persones vinculades a la vida cultural i intel·lectual del país, sovint relacionats directament o indirecta al CEC, quan no propers i amb connexions polítiques.

Com ja s'ha explicat, la sol·licitud de documentació tant textual com gràfica des de l'oficina anava dirigida tant a excursionistes, arquitectes, mestres advocats i estudiosos locals, però també es demanava informació als preveres dels municipis, secretaris d'ajuntaments i propietaris de les masies. Sovint es contactava amb una persona que podia actuar de "prescriptor" i facilitar nous contactes i informadors.

A la llum de la documentació consultada sabem del cert que es va contactar amb més 120 municipis del Principat. Els destinataris foren més de 250 persones d'arreu dels Països Catalans i més d'una vintena d'institucions, entre les quals hi havia l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, l'Ateneu Barcelonès, l'Orfeó Català, la Biblioteca Universitària de Barcelona, Palestra, etc. Entre les associacions excursionistes, es relacionen amb la Unió Excursionista de Catalunya i amb les entitats locals com ara el Centre Excursionista de Lleida, qui a través d'Antoni Bergós i Massó enginyer agrícola i regidor del Partit Catalanista Republicà a l'Ajuntament de Lleida i participant de la ponència de la divisió territorial de la Segona República, l'Estudi li va encarregar dos treballs. Justament a les terres de Ponent, on ja s'havia advertit que "la masia catalana a Lleida es de escassa importància" es proposa fer un estudi sobre els sistema d'edificació a base de tàpia i un estudi sobre la vida al camp en les terres ponentines. Sembla ser que finalment es va crear un equip de col·laboradors que a les darreries de 1929 havien elaborat dos treballs: un sobre l'estudi de la casa a la Conca de Barberà i l'altre un estudi més complert sobre l'horta a Lleida.

L'ÚS DE LA FOTOGRAFIA I EL FONS GRÀFIC DE L'ESTUDI

Els àlbums fotogràfics dipositats al CEC són el principal i ric patrimoni que ens ha arribat de l'Estudi de la Masia Catalana. Però aquest no era, de lluny, l'únic objectiu de l'Estudi, malgrat que sí és cert que és el seu testimoni més tangible. Un fons composat aproximadament per 7.700 imatges, i més de 400 dibuixos i gravats localitzats.

Com ja s'ha explicat, des dels seus orígens i durant els anys que es va desenvolupar l'Estudi, la recollida de fotografies i la constitució d'un arxiu fotogràfic comarcal, va ser una de les principals directrius que va guiar el projecte. Així es descriu a la memòria de l'Estudi publicada al butlletí del CEC de l'any 1927, quan des de l'oficina de l'Estudi es fixen durant el primer període aquests dos objectius. D'una banda, l'inici d'un arxiu documental i de petits gràfics resultats de l'enquesta que s'havia enviat

arreu (incloïa dibuixos, postals…); de l'altra, l'inici d'un arxiu fotogràfic comarcal que bàsicament prové de dues fonts: o bé eren comprades a fotògrafs professionals o bé eren a càrrec de l'Estudi a partir "de clixés facilitats graciosament per col·laboradors de l'Obra", els quals o bé eren copiats o bé passaven a propietat de l'Estudi.

No hem d'oblidar que el desenvolupament de la fotografia es produeix paral·lel al moviment de la Renaixença, el qual tenia per objectiu la recerca de les arrels del poble català. I de fet, per primera vegada, dins l'àmbit intel·lectual i cultural, existeix una preocupació per incorporar el registre fotogràfic com a una eina de recerca documental i d'anàlisi dels fets culturals. Com valora Ll. Calvo (1994): "…per primera vegada al país, la imatge es va convertir en suport de la recerca etnogràfica; fins i tot gosaríem dir que es va donar una autèntica retroalimentació entre imatge i recerca, i que s'articulà un nou discurs, metodològic i conceptual, pel que fa a la investigació etnogràfica…".

Tanmateix, la incorporació del registre fotogràfic entre estudiosos, però també dins l'àmbit de l'excursionisme, fixava el paper i en l'imaginari col·lectiu i popular no només l'estat d'unes masies, un paisatge, uns objectes…, sinó que imprimia determinada imatge del que era la Catalunya rural: d'un passat i d'unes formes de vida tradicionals, que es consideraven amenaçades i en desaparició. Una imatge que, d'altra banda, buscava moure el sentiment tal com declara Rafael Patxot a les ponències on es defineixen l'objectiu de l'Estudi. En l'apartat "Sobre el complement gràfic" es llegeix:

> "La part gráfica d'aquesta obra es d'una importancia capdal, no solament en l'aspecte documentari, sinó adhuc com element pintoresc.
> Volem fer un llibre de fons, però que entrant per els ulls, somogui'l sentiment".

En el marc de l'Estudi, la fotografia va suposar un instrument metodològic essencial en la realització de la recerca, que ja havia tingut els seus precedents amb la constitució, el 1909, d'un Inventari gràfic de Catalunya, a iniciativa de Geroni Martorell i impulsat pel propi CEC. D'altra banda, l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, veritable focus intel·lectual de l'etnografia de moment vinculat a la Universitat de Barcelona creat l'any 1915 i del qual formava part Josep M. Batista i Roca, havia editat el *Manual per a Recerques d'Etnografia de Catalunya* (1922), que sens dubte deuria haver estat llegit pels impulsors de l'Estudi de la Masia–malgrat no s'adquireixi fins el 1933.

Durant la primera fase d'operació de l'oficina de l'Estudi, la recepció de fotografies adjuntes a les enquestes i cartes que s'havien enviat demanant documentació de tot tipus va ser una constant. De fet, sovint es demanava contrastar i ampliar la informació que oferia la fotografia. La correspondència que es conserva de l'oficina ens permet afirmar que es varen rebre més fotografies de les que actualment es conserven als àlbum fotogràfics.

També a través del registre dels moviment de caixa trimestrals sabem que la compra de material gràfic fou prioritària. D'una banda, es van comprar postals, moltes de les quals fan referència a quadres de costums, les conegudes sobre els tipus de pagès catalans, o les que retraten escenes de la vida agrícola i de pagès, com ara una magnífica col·lecció de postals referents al cultiu de l'arròs al Delta de l'Ebre. De l'altra, també es van comprar fotografies a professionals de l'època, com en Valentí Fargnoli a qui se li pagaran les còpies de 10 x 15 sobre paper bromur brillant "…a quatre pessetes cada una, el qual preu anirà rebaixant-se si les reproduccions passen de quaranta segons sigui el nombre d'ell". D'altres fotògrafs de renom que hi figuren són Adolf Mas, Valentí Fargnoli, Adolf Zerkowitz, Joan Estorch i Joan Vilà i Ventosa.

Per les memòries publicades el 1927 i el 1933 coneixem l'evolució d'aquest arxiu fotogràfic, i sabem, per exemple, que si bé a l'estiu de 1926 l'arxiu contenia un miler de fotografies –poc més de la meitat comprades a fotògrafs professionals–; a finals d'aquest mateix any, coincidint amb el període de més activitat de l'Estudi, havien ingressat a l'arxiu quasi un miler de proves més, de les quals només un 25% eren per adquisició (d'un total de 1.957, només 561 són comprades a professionals, la resta són a càrrec de l'Estudi a partir dels clixés de col·laboradors). Els principals proveïdors de fotografies entre 1923-1926 hi destaca amb escreix el nom d'Antoni Gallardo i Garriga, seguit per Lluís Bonet i Garí i el material que va aportar la vídua de Cèsar August Torras. El total de 1.259 clixés és aportat per tan sols 15 col·laboradors, dels quals només tres eren arquitectes de professió: Josep Danés Torras, Jordi Audet i Francesc Folguera.

Malauradament, però, no disposem directament de dades tan explícites dels anys posteriors del projecte. En la memòria de 1933, només s'esmenten els principals cooperadors de l'Estudi de la Masia Catalana, però no s'especifica la quantitat de material que van aportar a l'arxiu; si bé coneixem que pel maig de 1933 l'arxiu fotogràfic comarcal estava integrat per poc més de 6.900 fitxes. Tanmateix, sembla ser que el col·lectiu professional que va continuar participant més activament en l'Estudi fou el d'arquitectes, fet que demostra l'interès existent sobre l'Estudi dins el món de l'arquitectura de l'època. A més de Josep Danés i Lluís Bonet, s'hi afegirien els noms d'Ignasi Adroer, Josep Domènech i Mansana, Joaquim de Moragas, Francesc de Figueras, Sixt Illesca, Lluis Riudor, Isidre Puig i Boada, entre d'altres.

Certament el material de més qualitat fotogràfica provenia dels fotògrafs professionals; però no per això és menys interessant algunes col·leccions facilitades per aficionats amateurs. En especial destaquem les fotografies facilitades pel prevere Pere Bosch, rector de la Pobla de Claramunt (Igualada), de qui sabent que tenia aficions artístiques i fotogràfiques se sol·licita que pugui facilitar materials sobre la casa i les costums de pagès. Es tracta de 44 clixés que són enviades conjuntament amb una llista que permet identificar el motiu de la fotografia i que ofereixen una informació, sobretot etnogràfica, molt més rica que la que apareix registrada als fulls dels àlbums. També resulten d'un alt interès, tant per la qualitat tècnica com pels continguts, les fotografies que van arribar a l'Estudi via l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya produït per Baltasar Samper, un material riquíssim i excepcional provinent de les missions que el mateix Samper i Ramon Morey van realitzar successivament a les illes Balears entre 1924 i 1932, i que sumen un total de 461 còpies.

El conjunt de còpies fotogràfiques que es van adquirint són catalogades en base unes fitxes que van conformant els àlbums fotogràfics que avui coneixem. Tant els àlbums com les fitxes de cartolina són confeccionats i personalitzats per encàrrec de l'oficina de l'Estudi a "WA-L-Imp. Materiales para archivos fotográficos comerciales y bibliográficos" des de la posada en marxa del projecte (el 1926 i ens consta que a 1935 encara se'n compren). En total es conserven 131 àlbums, dels quals 115 són dedicats a les comarques de Catalunya i Andorra, 10 estan dedicats a les Balears, 2 àlbums recullen materials gràfics de la Franja, el País Valencià i Pirineus aragonès i navarrès, i s'hi afegeixen 4 àlbums que tracten temes monogràfics relacionats amb la masia. A saber, dos àlbums sota l'epígraf "Tipus de masia clàssica", un altre dedicat als tipus de galeries i un quart dedicat amb mobiliari. En total, un conjunt documental de 7.701 imatges on s'inclouen també dibuixos i plànols de les masies o de detalls arquitectònics. Cadascuna de les fitxes incorpora els següents camps d'informació: "número d'identificació de la imatge", "nom de la casa", "població",

"municipi", "comarca", "apel·latius", "situació", "propietari", "facilitada per", "facilitada en", "obtinguda per", "obtinguda en" i "observacions".

Una fotografia, a més de captar l'instant té tota una altra sèrie d'implicacions psicològiques, expressives, tècniques, simbòliques, etc.. que els fan documents privilegiats i proporcionen informació tant dels individus que hi apareixen com d'aquells que les produeixen. És cert que la meitat del material aproximadament va provindre d'aficionats amb poca preparació, als quals se'ls ha titllat de participar d'un excés de sentimentalisme i de partir d'una concepció selectiva i extremadament pintoresca alhora de fer les fotografies, ignorant les recomanacions del *Manual*, i derivant sobretot a registrar les grans pairalies moguts per un interès més aviat artístic o estètic que no pas històric i etnogràfic. Un treball i anàlisi interessant seria revisar aquestes "mirades" que eminentment eren promogudes per una aproximació arquitectònica a l'objecte d'estudi, però que també retraten d'altres aspectes relacionats amb la masia en funció de l'interès històric i la sensibilitat etnogràfica de l'autor.

El tema preferent és la visió arquitectònica de la casa: aproximadament un 75% del fons dels àlbums correspon a exteriors de masies, detalls arquitectònics, o interiors d'aquestes vivendes. Però després d'una una primera exploració del material gràfic, descobrirem que a més de masies, també hi són recollides d'altres construccions com ara molins, edificis religiosos, barraques, creus de terme, pous… i, en detall, elements arquitectònics singulars (finestres, torres, portalades…). Bona part de les fotografies corresponen a vistes exteriors, ja siguin imatges en primer pla o situades en un entorn paisatgístic. També s'inclouen però, fotografies d'interiors d'aquestes masies, amb una especial rellevància de les cuines, així com també l'interior de les esglésies o santuaris amb els seus altars i marededéus. Un altra bloc d'imatges és aquell on s'hi reflecteixen les formes de vida tradicional en relació a la masia. En aquí hi trobarem des de retrats individuals o col·lectius, escenes de vida quotidiana, especialment les que fan referència a oficis i feines del camp, festes i actes religiosos, mercats i fires… També hi ha fotografies on hi ha imatges d'objectes provinents d'aquestes masies. Els àlbums també inclouen dibuixos i planimetries d'algunes masies, impresos i altres gravats.

A més de les fotografies, a la secció de l'Estudi de la Masia Catalana hi ha conservades més d'un total de 1.200 plaques de vidre, principalment negatius de diferents formats i produïdes durant el període que abasta l'Estudi. Arran dels anàlisi realitzats per Ramon Barnadas i Rosa Figueras, ens ha permès identificar amb certesa que quasi bé la meitat d'aquests plaques corresponen a imatges reproduïdes als àlbums fotogràfics. Les plaques tenen com a suport el vidre i també el plàstic, i estan emmagatzemades en capses de material fotogràfic d'època d'interessants il·lustracions publicitàries. Algunes d'aquestes capses tenen anotacions que fan referència a la localitat en la qual va ser obtinguda la imatge i identifiquen a l'autor de les fotografies que contenen. Destaca especialment el cognom de Cabanyes, les fotografies del qual apareixen als àlbums amb la indicació "Clixè de l'Estudi de la Masia Catalana". Les imatges són, majoritàriament, d'exteriors i interiors de masies d'arreu de Catalunya, tot i que també hi ha alguna capsa corresponent a les Illes. Entre el material destaca la presència de cinc capses de fusta amb diapositives de vidre (llanternes de projecció) de format 8,5 x 10 cm (un total de 189 diapositives), que amb tota probabilitat va ser utilitzat per a realitzar conferències. Les fotografies estan encapsades i en molt bon estat de conservació, indicant-se en la majoria d'elles el nom de la masia i la localitat. Cal esmentar la que entre les imatges hi ha les de 2 mapes referenciats com a "Comarques de l'Estudi de la Masia Catalana" i esquemes de classificació de les masies i esglésies.

La xarxa de col·laboradors de l'Estudi

Del total de 7.701 imatges fitxades als àlbums, 5.966 han estat registrades amb l'autor de la fotografia. De la resta, malgrat ens constin com d'autoria desconeguda, hi ha un percentatge alt de les quals en sabem la procedència, és a dir, qui va facilitar la fotografia (1.381), ja fos una persona individual (559) o bé un institució o entitat (822). Per tant, el nombre de fotografies que no en sabem res del seu origen ni de com van arribar a l'arxiu fotogràfic de l'Estudi es redueix a 354.

Gràcies a la informatització de tota la informació que ens faciliten els àlbum fotogràfics podem afirmar que més de 160 col·laboradors que van nodrir l'arxiu gràfic de l'Estudi, entre els quals destaca notablement la persona d'Antoni Gallardo i Garriga, amb 758 còpies, majoritàriament de les comarques del Vallès Oriental i Occidental, Osona i el Baix Empordà. Amb tota certesa caldria també atribuir a la seva persona altres 625 imatges que apareixen registrades amb autoria "Antoni Gallardo". Li segueixen el material obtingut pels dos impulsors principals de l'Estudi: Josep Danés (614) i Lluís Bonet (290). D'altres col·laboradors a destacar, a més del fons cedit per la vídua d'en Cèsar August Torras (319), van ser l'advocat Josep M. Armengol i Bas (155), Joan Estorch (154), J. Dolcet (127), el també l'arquitecte Jordi Audet (113), Lluís Estasen i Pla (87), Narcís Ricart i Baguer (72), Joan Nonell i Febrés (65), entre d'altres. No hauríem d'oblidar, a més, la contribució directe per autoria de Josep de Cabanyes (524), dibuixant d'ofici i "treballador" per encàrrec de l'oficina de l'Estudi.

També s'adquireixen fotografies a través d'altres institucions com ara l'Arxiu Mas, de qui hi ha registrades més de 350 fotografies; l'Àlbum Maravella, el Archivo Fotográfico de Arte Aragonés, el Centre de Lectura de Reus, i, evidentment la Secció Fotogràfica del mateix CEC, de qui ingressen més de 300 còpies fotogràfiques provinents tant de fons particulars com del material generat arran de les exposicions que s'organitzen des del CEC, com per exemple la dedicada a "La nostra gent", l'any 1933, o els concursos fotogràfics com el Premi Catalunya de la Secció Excursionista.

De fet, i quasi bé com una qüestió metodològica, des de l'oficina de l'Estudi s'està al cas tant dels concursos com exposicions que s'organitzen al país i que tenen com a centre d'interès la masia i la vida a pagès. En aquest sentit, destaca l'exposició organitzada per l'IACSI sobre arboricultura el primer semestre de 1933 on hi havia fotografies referents a les etapes de preparació del carbó i barraques de carboner, les són facilitades per Marian de Vives, d'una banda, i de l'altra per Josep Mata de Barata, de quan es feien els treballs de carboneig a la seva finca de la Mata a Sant Martí de Mura (Bages). Altres concursos de fotografies són els que organitzen entitats com el Círculo Católico de Badalona, en algunes ocasions s'estableix fins i tot una relació de participació en quant al finançament del premi d'aquests concursos. És el cas del Foment de les Arts Decoratives, a qui la Fundació Concepció Rabells i Cibils patrocinarà el premi de maquetes de masies catalanes adaptades a la construcció de pessebres en el benentès que després aquestes passaran a l'arxiu de l'Estudi.

Però sens dubte, l'entitat amb qui més estretament es col·labora és amb l'Agrupació Excursionista Tagamanent, qui convocava anualment una sèrie de concursos, el materials resultant dels quals va ingressar també en el fons gràfic de l'Estudi com a donacions. Aquests concursos comptaven amb el finançament de diverses institucions, entre d'altres, de l'Ajuntament de Barcelona, la Generalitat de Catalunya i la mateixa Fundació Concepció Rabell i Cibils-Estudi de la Masia. Així consta en el registre comptable de l'oficina: 200 pts en el primer concurs i tercer concurs; una subvenció de 300 pts a la segona edició, més les 165 pts que financien la Medalla d'or i Premi Especial; i 250 pts a la quarta edició del concurs.

Josep Danés va formar part de la comissió de classificació dels treballs presentats al concurs i del mateix jurat durant tots els anys que se celebra; jurat que alhora va comptar amb personalitats com Ricard Opisso, Feliu Elias, Puig Gairalt del Círcol Artístic, Francesc Canyelles del Cercle Art Sant Lluc, F. Planas Doria, entre d'altres. En aquests concursos hi van participar un nombre considerable de dibuixants i paisatgistes de l'època, on destacaven noms com ara Dionís Baixeras, Santiago Mateu, Mateu Avellaneda, Pere Mayol i Ramon Muixí.

Seguint l'acta que dóna dels concursos el butlletí de l'agrupació, la primera notícia de la convocatòria d'aquest concurs apareix al Butlletí de l'Agrupació Excursionista Tagamanent (AET) (setembre-octubre, 1930, núm. 5) on es convoca el I Concurs de dibuixos a la ploma denominat "Masia Catalana", destinat als aficionats al dibuix que pertanyien a l'entitat. En el butlletí següent, el núm. 6 apareixen les bases de dit concurs. La finalitat del concurs també era fer una exposició amb els dibuixos i premiar-ne aquells més excel·lents en quant a la tècnica del dibuix segons els lemes convocats. Ja en aquest primer concurs es creen dos premis especial per als dibuixos "que vagin acompanyats de millor i suficients notes informatives referents a la masia dibuixada". En aquest primer concurs s'hi van presentar 118 dibuixos que són els que s'exposen i que tal com es descriu al Butlletí "hi havia exposada la masia catalana en tot els seus aspectes. Des de la casa que comença a emancipar-se del seu aire senzill de cabana fina a la habilitació per a la vida rural d'un desallotjat castell feudal…". Sovint al butlletí, sortien publicats els dibuixos i notes d'algunes de les masies que es van presentar al concurs.

Al II Concurs de dibuixos a la ploma "Masia Catalana" s'hi van presentar 191 dibuixos a la ploma, hi havia premis per al concurs de dibuixos i també per a les aportacions documental. A més, es coneix de la creació de premis especials per als temes documentals des de la Fundació Concepció Rabells i Cibils-Estudi de la Masia en el segon concurs. És el lema "D'ací d'allà" consistent en Medalla d'or premiant tant la tècnica del dibuix com per les notes informatives que l'acompanyen.

Normalment, l'exposició es cloïa amb l'entrega de premis i una conferència relacionada amb el tema de la masia a càrrec dels estudiosos del moment. Així, en l'acte de repartiment de premis del I Concurs l'honor correspon a Josep Danés qui en pronuncia la conferència que esdevé clau en la seva pròpia trajectòria intel·lectual i fruit dels estudis empresos des de l'Estudi de la Masia titulada**:** "Gènesi de l'estructura arquitectònica de la masia catalana", d'on prové el conegut dibuix de la classificació per tipologies de la masia. Altres conferències que presidiren l'entrega de premis van ser les d'Antoni Gallardo (III Concurs, 1933 sobre "El retorn de l'excursionisme científic) o la de Francesc Carreras i Candi (IV Concurs, 1935 sobre "La toponímia en la masia catalana" del qual es reprodueix un fragment al butlletí 32 (març-abril 1935).

Al II concurs, en l'acte d'entrega de premis hi és convidat Rafel Patxot, qui va pronunciar les següents paraules referint-se a la transcendència de l'Estudi: " no es tracta pas de la materialitat del premi, sinó de la seva moralitat, perquè és una invitació a exercir la disciplina intel·lectual, filla de l'estudi. I l'estudi pressuposa escola, i en l'escola hi ha una continuïtat que bona falta ens fa"

Insistim però els concursos que s'aniran celebrant anualment no només són de dibuixos. A partir del segon concurs, però sobretot a partir de la tercera edició, es creen premis per a les petites monografies "literàries" sobre les masies dibuixades i, més endavant, es premia les aportacions documentals. A partir de la tercera edició es distingeixen perfectament altres categories de premis per tal de motivar "la tècnica del dibuix i la seva recerca documental", referint-se a aquesta darrera tan aspectes històrics, folklòrics, genealògics i als aspectes de la vida pagesa. Al III Concurs (1933), el folklorista Joan Amades guanya en la categoria "per l'aportació documental" el Premi extraordinari "Copa de la Generalitat de Catalunya" amb el lema "Del que conta el poble. Masies de llegenda". L'any següent, aquest mateix autor també es presenta al IV concurs, on guanya el segon premi de la part documental amb el lema: "Foc fa llum i llum fa fum" amb el treball "El foc i la llum a pagès", i que es publica en forma de separata l'any 1936 sota el títol "La tradició dels llums de ganxo".

Es van celebrar fins a quatre concursos, si bé la cinquena edició també es va arribar a convocar, tot i que no a celebrar-se, malgrat la publicació de les bases existents. De tot aquest material provinent dels concursos convocats per l'AET i que es va cedir a l'oficina de l'Estudi, creiem que a la secció dipositada al CEC només se n'ha conservat una part, gens menyspreable i que supera els 300 dibuixos. La majoria estan firmats i datats, la qual cosa ens permetria aprofundir en aquest punt i insistir en el seu valor artístic i documental. Sens dubte, molts d'ells permeten la consideració de riquíssimes filigranes de dibuixos a la ploma, i resulten exquisits.

La divulgació del projecte de l'EMC. L'exposició de 1933

Fou una voluntat expressa i un objectiu explícit de l'oficina de l'Estudi de la Masia divulgar el projecte que s'estava duent a terme ja fos a nivell de premsa, amb la organització de conferències que pronunciava principalment el propi Josep Danés, ja fos mitjançant l'organització d'exposicions amb el material gràfic que s'anava recopilant. Aquesta projecció, a més, no només va ser a nivell català, també es va participar en esdeveniments internacionals com ara el Congrés Internacional d'Arts Populars que se celebra el 1928 a Praga o l'Exposició d'Art Folklòric que s'havia de celebrar a Berna el 1931.

En quant a la repercussió dins el país, el 1927, i en motiu de la diada de Sant Jordi, el CEC encomana a l'oficina de l'Estudi fer una primera exposició dels material que fins aleshores s'havia recollit. Sens dubte, però, la primera gran "presentació en societat" del que representava l'Estudi i de la feina feta és amb l'exposició: "La Masia Catalana, exposició de documents gràfics" que es va celebrar de l'11 al 26 de maig de 1933 i que s'organitza conjuntament amb l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. La preparació i de com va ser aquesta exposició la podem resseguir a través de la premsa i del Butlletí del CEC, núm. 458 (1933), on hi ha un article d'en Josep Danés que serveix per fer una memòria de l'estat en què es troba l'Estudi.

L'exposició va tindre un ampli ressò en la premsa barcelonina de l'època, on és ressenyada com una exposició extraordinària i que va comptar amb molta afluència de visites. A la inauguració, es van convidar a les personalitats destacades de la cultura i política catalanes del moment, a més de les institucions culturals de referència com ara l'Ateneu Barcelonès, Orfeó Català, Palestra, etc. Tal com ha ressenyat J. Puigvert (2008) les valoracions de l'exposició, fins i tot, entre el món del arquitectes foren positives, si bé és cert que també va ser motiu d'alguns articles crítics –especialment de Joan Sacs– que acusava l'exposició de participar amb excés d'una visió pintoresca de la masia i per extensió del món rural i pel domini dels amateurisme dels que hi van col·laborar.

De fet, però, el material exposat el 1933 va ser tan sols una part del que hi havia al fons de l'Estudi –s'exposaren més de 1000 documents gràfics, però també tota mena de

mobles i objectes–. Tal com descriu J. Danés: "[l'exposició] era tan sols una part del que aplega l'Estudi de la Masia Catalana, puix que quasi tot ell consistia en fitxes de l'arxiu comarcal, i n'és una part puix que aquest avui dia està integrat per 6907 fitxes".

L'exposició constava de cinc sales A la primera sala hi havia mostres de l'art popular de les masies (piques, esgrafiats, alcoves, sostres, picaportes, rajoles, espieres, mobles, objectes varis…),; mentre que a la segona sala va interessar sobretot explicar l'evolució de la masia i la classificació tipològica establerta per Josep Danés alhora que se'n donava la seva distribució per comarques; a la sala tercera, una mostra dels material obtinguts en les recerques metòdiques efectuades al Maresme, concretament "Selecta de material referent a les Masies situades del Besòs al Tordera i de les serres de Sant Mateu, Montalts i Montnegre fins al mar"; la quarta, es va dedicar a les masies i la vida pagesa en les diverses comarques; i la cinquena, els dotze tipus de masia sense galeria que havia establert J. Danés i s'hi afegien –al centre de la sala– fotografies referents a la vida agrícola, feines del camp, restes de l'agricultura romana, i també als aspectes més etnogràfics: fires i mercats, festes, aplecs, celebracions religioses, etc. En aquesta sala, destacaven de manera especial els gràfics elaborats per J. Danés amb els títols "Els tipus de masia d'estructura clàssica simple" i "Quadre sinòptic de les masies amb galeries", així com altres estudis que van quedar inèdits.

L'encàrrec dels *Materials* que mai van "materialitzar-se"

Des dels inicis, el projecte de l'Estudi de la Masia es veia la conveniència de concretar, paral·lela a la fase de recopilació de documentació textual i gràfica, l'encàrrec dels capítols dels futurs *Materials*, talment com s'estava realitzant amb els resultats del treball de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya .

> L'Estudi de la Masia Catalana, Fundació Concepció Rabell, Vda. Romaguera, en el Centre Excursionista de Catalunya, té en pla el publicar dintre de poc els primers replecs de treballs de temes varis, relacionats amb la masia –casa i familia pagesa– sus el nom genèric de MATERIALS, per l'estil de lo que la mateixa Fundació fa amb l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, fundada en l'Orfeó Català. *(Carta datada a 3 d'agost de 1932)*

En la ponència del CEC del 29 de febrer del 1924, firmada per Francesc Maspons i Anglasell s'explicita que s'encarregui a persones especialistes la redacció dels capítols dels futurs *Materials* que en aquest cas s'estructurarien en base monografies, més l'afegit d'una *Miscel·lània*. En aquell moment s'estableixen 7 monografies:

> 1. Historia de la masía, la seva aparició, multiplicació, èpoques de creixement i decadència i les seves causes.
> 2. Arquitectura de la casa. Composada de dues seccions: l'arquitectura en les seves diverses èpoques i el model de Masía corrent en l'actualitat en diverses comarques
> 3. Mobiliari
> 4. La gleva de la casa.
> 5. Estudi de la vida jurídica de la família. Dues seccions una destinada a explicar temes de l'herència i l'altra a constatar les relacions entre propietaris i aquells que treballen la terra.
> 6. Toponímia, origen i expansió dels llinatges comarcals..
> 7.Folklore (literatura).

A aquesta proposta d'en Francesc Maspons i Anglasell, Rafael Patxot hi fa alguns comentaris que busquen subratllar i donar més èmfasi a la perspectiva cultural de l'estudi, i per exemple, apunta que a la monografia tercera, hi trobaria interessant recollir el vocabulari de la casa, o sobretot introduir l'etnografia en el capítol de toponímia. Referint-se a la setena i darrera monografia comenta: "El capítol de Folklore, costums, etc. deu ésser de lo mes interessant del llibre".

Quan es parla de la publicació dels *Materials*, en els apunts d'en Patxot remesos l'abril de 1924 responent la ponència del CEC del febrer del mateix any, hi ha una clara vocació que la presentació d'aquests *Materials* sigui de caire monumental i de repercussió internacional. Tanmateix hi ha una convicció de la "dignitat científica" que ha de tindre l'obra, perquè és té clar que es tracta d'una obra d'especialització i erudició, malgrat que s'apunta la possibilitat de fer una "edició popular" perquè: "…és just i convenient que'l nostre poble comparteixi i frueixi l'obra (…) D'aquesta manera, amb un preu de cost minim, tindriem al encalç de la gent de bona voluntat, un llibre atractivol contenint una bella experimentació social."

No serà però, fins l'estiu de 1932 que comencen a fer-se els primers encàrrecs remunerats per a la publicació del volum I dels *Materials*, els quals inclourien una secció a mode de Miscel·lània "la que comprendrà notes soltes, interessants o senzillament curioses, que sien adients al tema de l'Estudi", i on interessa que col·laborin les principals personalitats de la cultura catalana del moment.

Malgrat la distància existent entre la primera formulació d'intencions de l'Estudi de l'any 1924 i els resultats pràctics de la informació que s'anava recopilant, on dominava una orientació arquitectònica que venia marcada per la pròpia personalitat i perfil de Josep Danés i Lluis Bonet, en l'encàrrec dels capítols dels *Materials* es vol continuar mantenint la concepció interdisciplinària del projecte. De fet, en aquests capítols que composen aquests primers *Materials,* més que un domini de la perspectiva arquitectònica que aparentment havia dominat el desenvolupament de l'Estudi els anys precedents, es podria parlar de l'existència d'una evolució cap a una visió més etnogràfica de l'estudi de la casa, família i vida pagesa.

Gràcies a la memòria de l'Estudi que J. Danés publica al Butlletí del CEC, núm. 451 coneixem bona part dels encàrrecs d'aquests *Materials,* de la *Miscel·lània*, i fins i tot d'una *Selecta:*

> "Amb l'ajuda de Déu, no ha de tardar a veure la llum pública el primer fascicles dels que, amb el títol genèric de Materials, hom començarà a publicar, a base dels estudis fets. Segurament contindrà un estudi del senyor Pau Vila d'un caire geogràfic, un estudi del senyor Francesc Maspons des d'un punt de vista jurídic, un estudi del senyor Joan Amades referent al lli amb el seu preparat, filat i teixit popular, com a antiga indústria de la llar catalana, un treball sobre les jornades de la vida en una contrada de la comarca d'Olot, pel senyor Lluís Torras i Nató, i un del sotasignat referent a l'arquitectura de la masia catalana. Ultra la crònica del treball realitzat completarà aquest primer fascicle una "miscel·lània" integrada per escrits de Mn. Josep Rius i Serra, senyors Fidel de Moragas, Joan Rosselló, Salvador Vilarrassa i Tomàs Raguer, J. M. Pons i Guri, MN. Antoni Griera, senyor S. Barceló i Bou, i d'altres, possiblement hom publicarà també, en aquest fascicle, una "Selecta" del material corresponent a la part del Barcelonès que hi ha a l'altre cantó del Besòs, això és, el que correspon als termes de Santa Coloma de Gramanet i Badalona, i part del de Sant Adrià; l'Agrupació Excursionista Badalona, amb Josep M. Cuyàs com a capdavanter, presta la seva col·laboració per a seleccionar i completar el material recollit per les missions de l'Estudi".

Malauradament, com és sabut, els *Materials* mai van arribar a publicar-se, malgrat que s'han conservat en versió mecanografiada o manuscrita alguns dels inèdits encarre-

gats. És possible que d'altres no hagin estat localitzats, si bé en tenim constància del seu pagament o entrega a la Institució Patxot. Arran de la descoberta el gener de 2007 i del treball de recerca efectuat, disposem de bona part de tota la correspondència dirigida a autors als quals se'ls va encarregar els articles que havien de havien de figurar a la secció de *Miscel·lània*, d'alguns dels títols dels encàrrecs que es fan pels *Materials* directament, i també de la relació de noms propis que van refusar per motius diversos participar en els *Materials*.

Segons la planificació inicial, es volia disposar dels originals pels *Materials* a primers d'octubre de 1932 –data absolutament pretensiosa–, per així publicar el 1933. De fet, però a l'any 1935 encara podem comprovar que s'estan perfilant els continguts dels capítols dels *Materials*, i que la rebuda dels capítols no comença fins molt més tard. Un dels casos que hem pogut estudiar a fons és el treball encarregat a Joan Amades sobre la indústria casolana sobre el lli i el cànem que li és encomanat el 1932 i que no serà dipositat fins el febrer de 1934, quan Amades en rep el pagament corresponent: 500 pts.

A continuació, s'exposa la relació de persones a qui se'ls va encarregar un treball de fons per a ser publicat als *Materials* (que no vol dir que hi siguin tots). Sortosament s'han pogut localitzar alguns d'aquests treballs mecanografiats a la Secció de l'Estudi de la Masia Catalana del CEC i es troben en fase d'estudi:

Joan Vayreda i Olives, historiador garrotxí a qui se li demana un article sobre la fundació romana de la masia sota el títol: "Romanalles paganes en la masia catalana".

Josep de C. Serra Ràfols, arqueòleg menorquí membre del Servei d'investigacions arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans, qui havia d'escriure sobre la canalització d'aigua en les vil·les romanes a Catalunya.

Agustí Duran i Sanpere, historiador, arqueòleg i arxiver i qui seria el futur impulsor del Museu d'Arts i Indústries Populars del Poble Espanyol, li sol·liciten un treball sobre "El cens dels caps de casa de Barcelona, en lo que era el territori fora dels murs en 1516", a partir de la informació que hi havia recopilada a l'Estudi.

Josep Faus i Condomines, notari i jurista de Guissona, a qui li encarreguen un estudi de caràcter jurídic de la vida familiar de la gent pagesa de la contrada (Cervera-Guissona).

Pere J. Girona i Trius, publicista vilafranquí i director des de 1918 de la *Revista de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre*, a qui se li encarregà el treball "De la evolució agrícola en el Penedès i la seva influència en vida pagesa" i que acaba rebent-se sota el títol: "Ço que s'acaba d'anar i ço que se'n va anant de les nostres masies".

Jordi Rubió i Balaguer, qui fou el primer director de la Biblioteca de Catalunya, li fou encomanat un treball sobre "La vida íntima popular a Catalunya, a l'Edat Mitjana, a través dels documents literaris".

Joan Pons i Guri, jurista i historiador del dret català té l'encàrrec d'escriure un article sobre "Els censos antics del Maresme".

Joan Amades i Gelats, el folklorista autodidacte del moment, qui aporta diverses col·laboracions a l'Estudi, i que per als *Materials* hauria de lliurar un treball sobre la indústria del lli i el cànem, el qual s'inscrivia dins de l'interès de l'Estudi per l'estudi de la vida pagesa, i en concret, de les indústries casolanes.

Tomàs Raguer, folklorista i historiador, creador de l'Arxiu Museu Folklòric de Sant Pere de Ripoll, vinculat al CEC de qui rebé la medalla d'or el 1933 i *Salvador Vilarrassa*, també folklorista i gran estudiós de la vida pagesa, i en especial dels pastors; ambdós accepten participar als Materials amb un petit treball inèdit sobre "Nom del gènere i del crit d'algunes classes de bèsties – Parlaments dels ocells".

Joan Rosselló, conegut com a Joan Rosselló de Son Forteza, escriptor gran coneixedor de la vida pagesa mallorquina, hi ha qui el considera l'iniciador de la narrativa ruralista mallorquina, amb qui l'oficina de l'Estudi es posa en contacte per encarregar-li un treball sobre "Son Fortesa i sa tafona".

Finalment, el primer fascicle dels *Materials* comptaria també amb els treballs d'alguns dels membres de la comissió de l'Estudi. El mateix Josep Danés pensava escriure un article, com no podia ser altre, referent a l'arquitectura de la masia catalana; i en Francesc de P. Maspons i Anglasell, hi col·laboraràamb un capítol dedicat als "Estadants i masovers".

Una menció especial mereix la contribució de l'olotí Lluís Torras i Nató, cosí d'en Josep Danés i gran estudiós dels temes rural i de la vida pagesa, el costumari popular i el folklore. La conservació de pràcticament tota la correspondència d'encàrrec del treball, així com del manuscrit original del treball sobre "Les jornades de la vida pagesa", referint-se a un treball sobre el cicle vital que caracteritza les persones a pagès en la comarca d'Olot fa que el treball esdevingui una mena d'"estudi de cas" de com es va produir l'encàrrec dels capítols dels *Materials* i es constitueix en una documentació amb gran valor i interès etnogràfic, que contribueix a analitzar la visió i concepte que existia del món rural, on es pretén "glorificar" la vida a la masia:

> " .. el nostre primer volum, sigui un llibre d'estudi, on , en agricultura, arquitectura, sociología, etc. puguin anar-hi a estudiar i a contemplar la nostra Catalunya, aquells que des de ciutat vulguin coneixer-la, per això donem preferencia a l'arreplega de dades més que a l'expressió literària …(…) i potser amb més força en aquest cas, ha de resultar d'oferir a les reflexions de la gent del nostre temps, el quadre de les antigues costums de la nostra pagesia, que tots ells en parlen del seny, de la senzillesa, del amor a la terra i a la casa, de la fe i de la moralitat, de les nostres costums racials". *(Carta dirigida a Lluís Nató, a 20 de maig de 1933)*
>
> […]
>
> "que l'obra que estem preparant, per fer coneixer i estimar les sanes costums de la nostra pagesia, tindrà potser, un caire un xic auster, però a la manera com se basteixen els edificis que han de durar per sempre, en els quals, pedra que's lo més sòlid ocupa un lloc preeminent, aixís nosaltres, recollim amb avidesa tot el que són notes folklòriques, que com pinzellades breus però inesborrables, marquen els trets de la fesomía dels pobles" *(Carta dirigida a Lluís Nató, a 9 de juny de 1933)*
>
> […]
>
> "… sería bó afeigir-li lo que és la vida de pagés en les masies benestants, menades per l'amo o arrendades a masovers, en aquestes cases que no s'hi viu pobrement i en que la duresa del treball té les seves compensacions, i això no per amagar el viure dels pobres, sinó perquè la nostra obra ha de contribuir a la glorificació de la Masía i per lo tant, sens amagar la vida dura que molts porten a les masorveries pobres, es deu presentar, també, la vida de sobrietat i de treball, però arreglada i apacible que a pagés han portat tantes generacions". (DSCN0694-0695) *(Carta dirigida a Lluís Nató, a 16 d'agost de 1933)*

El guió que des de l'Estudi s'havia proposat incloïa els següents capítols: "Naixença – Bateig – Casament – Combregar - Mort - Enterrament - Funerals", i des de la comissió, s'intervé activament en la redacció dels continguts mit-

jançant la puntualització de múltiples observacions, consideracions respecte l'extensió dels capítols, el material gràfic que l'hauria d'il·lustrar, etc. i fins i tot, davant la preocupació "científica" que havia d'adquirir l'Estudi, li faciliten els qüestionaris que l'AEFC havia elaborat sobre "les jornades de la vida" i que havien estat elaborats per Telesforo de Aranzadi, Tomàs Carreras i Artaud i J. M. Batista i Roca.

En quant a la *Miscel·lània*, la crida a la col·laboració fou molt àmplia. Noms com Salvador Riera, Mn. Joan Serra i Vilaró, Albert Giol, Sara Llorens, etc. refusen participar-hi per diferents motius. Sembla que també es va demanar la col·laboració de diferents centres excursionistes com ara el de Vic, Lleida, i específicament al Centre Excursionista de la Comarca del Bages, qui encomanen un treball sobre la masia a la comarca del Bages, tot i que insisteixen que tractin un tema concret d'algun lloc específic, un tema d'interès històric, folklòric, arquitectònic... D'altres articles que es van encarregar van ser a l'historiador garrotxí Francesc Caula sobre "De com els fadisterns de les cases pageses sovint han sobrepujat en silenci i fama als hereus..". Antoni Griera, també hi col·laboraria amb un treball sobre el vocabulari de la casa pagesa; un treball que havent-lo rebut la comissió, al ser tan extens, es decideix que –a l'igual que el de Ll. Torras i Nató– s'hauria de publicar en els futurs fascicles. Un dels treballs que es conserven és el titulat "Les obligacions censals de les masies en el segle XIV", de Lluis Barceló i Bou de Palamós.

Malauradament, res de tot això va poder traduir-se en una publicació a l'estil dels *Materials* de l'Obra del Cançoner, però la disposició d'alguns d'aquests treballs manuscrits així com tota la correspondència d'encàrrecs, observacions i comentaris, permetria fer una lectura atenta i estudi més detallat de tota aquesta gestió de l'Estudi de la Masia, a més de contextualitzar i analitzar-ne el discurs ideològic subjacent dels treballs que es presentaven.

L'Estudi de la Masia Catalana, una aportació més enllà de l'arquitectura de la masia

Al llarg de tot aquest article s'ha intentat exposar els principals fruits del treball de recerca que he desenvolupat aquest darrers dos anys amb l'objectiu d'aportar més coneixements i informacions de com es va desenvolupar l'Estudi de la Masia Catalana a partir de la documentació que es disposava, aquella que s'ha "descobert" i sobre la que s'ha pogut treballar més a fons. La feina no està acabada i resten per desenvolupar futurs treballs. Però, sobretot, amb aquest article, i amb els que continuen en aquest llibre, la voluntat ha estat subratllar i posar en majúscula l'Estudi per les aportacions que va significar i situar-lo en el lloc que li correspon en la història intel·lectual nacional. Malgrat l'evidència de les limitacions metodològiques que s'han anat exposant i que la publicació dels *Materials* mai arribés a veure la llum, aquests fets en cap cas desmereixen ni les motivacions intel·lectuals i orientacions ideològiques que van guiar la definició de l'Estudi ni la pràctica de com es va desenvolupar la seva execució, ni tampoc els resultats i tota la documentació textual i gràfica que es va recollir i que avui disposem. Tot plegat, ha permès reconstruir i interpretar el que va ser la història d'un gran projecte.

Com a gran iniciativa cultural impulsada per la persona de Rafael Patxot, l'Estudi de la Masia Catalana no és el germà petit de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya –com en moltes ocasions s'havia considerat fins ara–. Ambdues es van desenvolupar a redós del corrent noucentista, compartien l'objectiu de voler ser obres de gran abast, d'àmbit nacional i van intentar dotar-se de similars instruments per a desenvolupar-se.

Des de l'origen, l'Estudi de la Masia Catalana es va concebre com un ampli estudi que no només contemplava els aspectes arquitectònics de la masia, sinó també d'altres relacionats amb el seu entorn sociocultural. No només de les reflexions del seu patrocinador, en Rafael Patxot es desprèn aquest interès en fer una apologia de la família que lligada a la masia troba la seva màxima i pura expressió. Amb el treball de l'Estudi es volia restituir a la família el seu paper de centralitat en la configuració del país, avisant de les "amenaces exteriors" que aquell moment esdevenia en el context social i econòmic. Similar visió deurien compartir els primers "dissenyadors" de l'Estudi. L'arquitecte Geroni Martorell, el jurista Francesc Maspons i Anglasell i l'il·lustre filòleg Anton Griera havien declarat en el marc de la documentació "fundacional" de l'encàrrec de l'Estudi que les masies eren reflexe "de la vida popular, testimoni dels costums i tradicions de nostra pagesia", i això volia dir estudiar la família des de diversos punts de vista. De fet, el tractament de la masia esdevenia quasi bé orgànic: "Cada casa treu de la terra on s'assenta la seva personalitat i organisme pràctic. Hi ha una íntima relació entre la terra i la casa que la porta".

És just reconèixer però, i a la llum dels materials que ens han arribat a les mans, que de la pretensió del projecte com a obra d'abast multidisciplinar al que més ha transcendit hi va haver-hi una distància en els resultats recollits. L'interès per aquells aspectes de l'arquitectura de la masia i que aquest fos el gruix més notable de l'Estudi va quedar notablement marcat pels dos principals impulsors del projecte – Josep Danés i Lluís Bonet–. Però les aportacions que hi ha des d'un punt de vista etnològic, sobre el coneixement de la forma de vida pagesa, tampoc fins ara havien estat merescudament reconegudes.

Des de l'aspecte jurídic (capítols matrimonials, testaments i successió, institució de l'hereu, els tractes de masoveria i mitgeria…), passant pels aspectes relacionats amb els temes de vida quotidiana, indústries domèstiques, feines del camp i eines del camp, ramaderia, i també centrar-se en aquells més etnogràfics: folklore sobre casaments, batejos i enterraments, creences i vida religiosa de la família, festes familiars, indumentària… passant per aquells aspectes més folklòrics sobre el calendari festiu, dites populars, llegendari, indumentària personal, rondalles, les jornades de la vida, àpats de diades, personatges "ambulants", etc. Tanmateix, i des de la perspectiva artística, interessaven també les manifestacions d'art popular, en especial el mobiliari i atuells de tota mena relacionats amb la vida a la masia. El mateix Rafael Patxot havia declarat: "El capítol del folklore deu ser lo més interessant de llibre" i fins i tot, l'any 1925 Antoni Griera escrivia de la possibilitat de la creació d'un museu etnogràfic.

L'Estudi de la Masia Catalana no només són els àlbums fotogràfics, un material bellíssim, absolutament excepcional a molts nivells. L'Estudi és molt més que fotografies que il·lustren aquest llibre que teniu a les mans. És evident que la fotografia capta i fixa un instant concret, però les fotografies aporten una informació molt més profunda i dinàmica que aquesta fixació estàtica i estètica de la realitat que aparentment comporten; permeten una interpretació que si es complementa amb d'altres informacions documentals construeixen realitat. Fer antropologia de la imatge a partir d'aquests àlbums, analitzant les mirades dels fotògrafs –amateurs i professionals–, les temàtiques, el plànol fotogràfic triat, etc. seria un bon exercici d'anàlisi en aquest sentit.

L'Estudi és també tota la dinàmica que es va generar al voltant de l'execució d'aquest gran projecte, era el que es transmetia i intercanviava entre la comissió directora i l'extensa xarxa de col·laboradors de l'Estudi. Malgrat que s'ha criticat l'Estudi per basar-se excessivament en el voluntarisme que no pas en el rigor, l'Estudi de la Masia són els centenars i centenars de fitxes de buidatge bibliogràfic i documental, els retalls de premsa, són les petites

monografies de masies que els col·laboradors enviaven, és la biblioteca sobre la masia que s'ha conservat, és el miler d'enquestes que es van retornar, les cèdules, l'elaboració d'un índex toponímic i l'establiment d'una divisió comarcal de Catalunya, els fitxers d'ordenació de la documentació, els llibres de comptabilitat de l'Estudi; les fitxes fotogràfiques, els plànols i alçats arquitectònics; són els articles d'en Josep Danés; són els àlbums i les fitxes de les fotografies, els dibuixos a la ploma, els mapes, les postals; són els manuscrits mecanografiats que havien de "materialitzar-se" i publicar-se; i és un llarg etcètera.

Per tot plegat, l'Estudi de la Masia Catalana significa un llegat patrimonial de primer ordre que té en les fotografies el seu exponent més visible però que cal valorar de manera més global. Un material ric que permet llegir entre línies i que certifica amb escreix que l'Estudi fou una gran obra que es va desplegar a partir de mitjans de la dècada de 1920 fins que va ser interrompuda per la Guerra civil i que explica la història d'un projecte que volia escriure l'enciclopèdia del món rural i que mirava fora la ciutat per tal de descobrir en la vida a pagès la construcció de la pròpia identitat de la qual encara en som hereus.

Bibliografia

Amades, Joan. *Art popular. La casa*. Barcelona: Arxiu de Tradicions Populars, 1982 [1a ed. 1938].

Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya. Universitat de Barcelona. *Manual per a recerques d'etnografia de Catalunya*. Barcelona, 1922.

Batista i Roca, J. "Els materials etnogràfics i l'excursionisme". *Excursions*, 34. Barcelona, 1918.

Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, núm. 381 (1927) p. 63-68. "Memòria dels fets per a l'Estudi de la Masia Catalana".

Bonet i Garí, Lluís. *Les masies del Maresme. Estudi de les masies, elements defensius, ermites i molins.* Barcelona: Editorial Montblanc-Martín, CEC, 1982.

Borbonet i Macià, Anna. *La masia catalana*. Barcelona: Editorial Columna, 1996.

Borbonet i Macià, Anna. "Memòria d'un altre temps. Exposició de fotografies procedents de l'Estudi de la Masia Catalana". *Muntanya*, núm. 808 (desembre 1996) p.231-233. Barcelona: CEC. Club Alpí Català.

Burgueño, Jesús. *Història de la divisió comarcal*. Barcelona: Rafael Dalmau, editor, 2003.

Butlletí de l'Agrupació Excursionista Tagamanent, núm. 4, 5, 6, 7, 8, 13, 14, 5, 20, 21, 22, 23, 28, 31, 32 i 40 (1930-1936).

Calvo i Calvo, Lluís. "L'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya". *Temps d'ahir. Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya* 1915-1930. Barcelona: Fundació "la Caixa", 1994

Calvo i Calvo, Lluís; Mañà i Oller, Josep. "El valor antropològic de la imatge. Cap l'"Homo photographicus"? *Temps d'ahir. Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya* 1915-1930. Barcelona: Fundació "la Caixa", 1994

Camps Arboix, J. *La masia catalana*. Barcelona: Aedos, 1990 (3a ed.) (1a ed: 1959).

Centre Excursionista de Catalunya. *Fer país, conèixer món. La Cartoteca del Centre Excursionista de Catalunya.* Barcelona: Fundació Caixa Girona-CEC, 2008.

DD. AA. *De la balma a la masia*. Granollers. Museu de Granollers, 1996.

Danés i Torras, Josep. "Estudi de la Masia Catalana. Exposició de documents gràfics". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 458 (1933) p. 272-284.

Danés i Torras, Josep. "Del II Concurs de dibuixos 'Masia Catalana'". *Butlletí de l'Agrupació Excursionista Tagamanent*, núm. 15 (maig-juny 1932), p. 50-52.

Danés i Torras, Josep. "La gènesi de l'estructura arquitectònica de la masia catalana". *Butlletí de l'Agrupació Excursionista Tagamanent*, núm. 7 (1931) p. 86-96.

Documentació inèdita de l'Estudi de la Masia Catalana dipositada al Centre Excursionista de Catalunya relativa a l'Oficina de l'Estudi de la Masia Catalana.

El Correo Catalan, 27 de març de 1917. "5000 fotos de masies que poden menjar-se les rates".

Griera, Antoni. *La casa catalana.* Ed. Polígrafa. Barcelona, 1974.

Iglésies, Josep. "Història de l'excursionisme". Dins *Enciclopèdia de l'excursionisme*, I. Barcelona: Rafael Dalmau, editor, p. 260 i 266.

Iglésies, Josep. "L'obra i mecenate intel·lectual de Rafel Patxot". *Serra d'Or*, 2ep. Any 5, núm. 2 (1963) p. 30-33

Maluquer i Sostres, Joaquim. *Rafael Patxot i Jubert, mecenes i científic*. Barcelona: Pòrtic, 1994.

Martorell, Geroni. "L'inventari Gràfic de Catalunya". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm 168 (gener 1909). Barcelona: Tipografia "L'Avenç", 1909. P. 45-51.

Moner, Jeroni; Pla, Arcadi; Riera, Josep (1981), "La masia. Historia y tipología de la casa rural catalana", *2c. Construcción de la ciudad*, 17-18.

Olivé i Guilera, Francesc. "Joan Amades i els folkloristes del Centre Excursionista de Catalunya (1876-1939)". *Muntanya*, núm. 773 (febrer 1991). Barcelona: CEC. Club Alpí Català.

Patxot i Jubert, Rafel. *Guaitant enrera.* Genève, 1952.

Puigvert i Solà, Joaquim M. "L'elaboració del discurs pairalista a la Catalunya contemporània: la contibució dels arquitectes i els estudiosos de la masia (1908-1936). *Estudis d'Història Agrària*, 12. Vic-Barcelona: Eumo, 1998.

Puigvert i Solà, Joaquim M. *Josep Danés i Torras, arquitecte. Una biografia professional*. Olot: Ajuntament d'Olot, 2003.

Puigvert i Solà, Joaquim M. Josep Danés i Torras. *Noucentisme i regionalisme arquitectonics.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

Prats, Llorenç, "Els precedents dels estudis etnològics a Catalunya. Folklore i Etnografia (1853-1959)". *Ciència*, núm. 15 (1982), p. 15-27.

Revista de l'Institut Agrari Català de Sant Isidre, abril 1933 (quadern 4), p. 174

Revista de l'Institut Agrari Català de Sant Isidre, juny 1933 (quadern 6), p. 298-302.

Ruiz Porta, Joan. "La masia catalana. Explicació d'un vast projecte i d'una generosa iniciativa", *D'Ací i d'Allà*, núm. 91 (juliol 1925), p. 202-204.

Solà Rivera, Montserrat. "Joan Amades i l'Estudi de la Masia Catalana". *Caramella. Revista de música i cultura popular*, núm. 21 (2009). PPCC: Carrutxa-Solc-Tramús.